

วิธีวิทยากับประวัติศาสตร์ : พื้นฐานการวิจัย

4

อดิศร ศักดิ์สูง

ความนำ

วิธีวิทยาเป็นกระบวนการค้นคว้าหาความรู้ในทุกศาสตร์อย่างมีระบบ มีเหตุผล ทั้งเป็นการอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ให้เข้าใจถึงตามหลักของวิชาการ ในยุคปัจจุบัน ส่วนวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการค้นหา ความรู้เกี่ยวกับอดีต หรือความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ในอดีตอย่างมีกฎเกณฑ์ ทั้งเป็นการประเมินภาพรวม และมีกระบวนการนำเสนอตามหลักการ วิธีวิทยาจึงมีความสำคัญต่อวิชาประวัติศาสตร์เพราะเป็นขั้นตอนสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ ทั้งเป็นการวางมาตรฐานวิชาในฐานะศาสตร์ ที่รวมไปถึงการเป็นแนวทางวิจัย ประวัติศาสตร์ในแง่มุมต่างๆ ด้วย บทความนี้เป็นกรอธิบายอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับวิธี วิทยาทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งเสนอแนะแนวทางการในการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งจำต้องมีพื้นฐานในเรื่องวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์อยู่พอสมควร

วิธีวิทยากับการวิจัย : ความรู้พื้นฐาน

วิธีวิทยา (Methodology) หมายถึง วิธีการศึกษาค้นคว้าที่ประกอบไปด้วย วิธีการศึกษาและแนวคิดทฤษฎีชุดหนึ่งซึ่งได้มาจากการศึกษาวิเคราะห์โลกธรรมชาติ และสังคมอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง สามารถตั้งสมมุติฐานพื้นฐานและมโนทัศน์ของตนขึ้นมา จนกระทั่งได้กฎและหลักการทั่วไปชุดหนึ่งอันนำไปสู่การสร้างคำอธิบาย และการตีความปรากฏการณ์หรือปัญหาในลักษณะทั่วไปอย่างเป็นระบบและมีระเบียบ (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2537, หน้า 1) นงลักษณ์ วิรัชชัย ผู้เชี่ยวชาญเรื่อง การวิจัยได้ให้ความหมายต่อวิธีวิทยาไว้ว่า หมายถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการแสวงหา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ความรู้ (Inquiry) ของนักวิชาการที่ครอบคลุมเรื่องแนวคิด ข้อตกลงเบื้องต้น หลักการ และกระบวนการทั้งหมดที่นักวิชาการใช้ในการแสวงหาความรู้ วิธีวิทยา ปรัชญา และระเบียบวิธี จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันแยกกันไม่ออก จนกล่าวได้ว่า วิธีวิทยาเป็นแต่เพียงการนำคำว่า “ระเบียบวิธี” มาเล่นคำให้ดูวิไลศมาหราเท่านั้น อย่างไรก็ตามระเบียบวิธีจะนำไปสู่การอธิบายและตีความปรากฏการณ์ หรือ ปัญหาในอย่างมีระเบียบแบบแผนซึ่งอาจนำไปสู่การอธิบายได้ทั่วไปนั้น จำต้องมีการวิพากษ์ ทั้งนี้เพราะจะทำให้เป็นหนทางที่นำไปสู่การวิเคราะห์ตีความได้อย่างรอบด้าน มีความยืดหยุ่น และไม่ตายตัวเกินไป เนื่องจากการศึกษาเรื่องหนึ่ง ๆ อย่างเป็นระบบจนได้ทฤษฎีความรู้ชุดหนึ่งอาจนำไปอธิบายความรู้อีกกาลเทศะหนึ่งไม่ได้ในขณะเดียวกัน ที่สำคัญก็คือ มโนทัศน์เรื่องวิธีวิทยาคควรให้ความสำคัญแก่ “วิธีการ” (Method) เพราะจะสร้างความเป็นอิสระและสอดคล้องกับสภาพ ลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ได้ดีกว่าการยึดติดกับวิธีวิทยาทั้งหมด การให้ความสำคัญแก่สำนักคิดในแง่วิธีการจึงไม่จำเป็นต้องเดินทางแนวคิดและการวิเคราะห์นั้นๆ อย่างตายตัว หากเป็นเพียงการนำเอาวิธีการศึกษาหรือทฤษฎีมาใช้ในการศึกษา ในกาลเทศะที่ต่างกันเท่านั้น ไม่ได้นำเอากรอบและเนื้อหาสำเร็จรูปมาใช้ (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2537, หน้า 1)

การวิจัย (Research) หมายถึง การตั้งคำถาม การค้นหา การสืบค้น เพื่อให้ได้ความจริง (Truth) การวิจัยยังหมายถึง การแสวงหาความรู้และการประดิษฐ์ของนักวิชาการในศาสตร์แต่ละสาขาวิชาด้วยวิธีการที่เป็นระบบ มีลักษณะแตกต่างกันในศาสตร์แต่ละสาขาวิชา ตามธรรมชาติของปัญหา และกระบวนการในการตอบคำถาม และการแสวงหาวิธีการแก้ปัญหา ส่วนความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 คือการค้นหาข้อมูลอย่างถี่ถ้วนตามหลักวิชา (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 742, อ้างใน สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2545) ในขณะที่นักวิชาการต่างให้ทัศนะต่อความหมายของการวิจัยไว้ว่า การวิจัยคือการศึกษาเหตุและผลของข้อเท็จจริงตามขั้นตอนการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางหลักวิทยาศาสตร์ (Problem solving approach) ที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีระบบระเบียบ จากนั้นนำข้อมูลมาประมวล วิเคราะห์และคาดคะเนคำตอบตามผลการวิเคราะห์ ซึ่งมีข้อมูลจากตัวเลข หรือข้อความที่มีหลักฐานอ้างอิงได้ (ประพิณ

วัฒนธรรม, 2544, หน้า 13) การวิจัย คือการค้นคว้าหาความรู้ที่มีระบบและแบบแผนเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการหรือเกิดประโยชน์แก่มนุษย์ โดยอาศัยวิธีการที่เป็นที่ยอมรับในแต่ละสาขาวิชา(จรรยา เสกบุตร, 2526, หน้า 4 อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด, 2545, หน้า 11) การวิจัยคือ การวิเคราะห์และบันทึกการสังเกตภายใต้การควบคุมอย่างเป็นระบบและเป็นทฤษฎีซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างทฤษฎีหลักการหรือการวางข้อสรุปทั่วไป (Generalization) (Best, 1978, p8 อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด, 2545) การวิจัยหมายถึง การเสาะหา ค้นคว้า หรือการสำรวจหลายๆครั้ง หรือเป็นการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดทั้งมีระบบและมีระเบียบแบบแผน เพื่อจะค้นหาคำตอบในสิ่งที่ยังไม่รู้ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2536, หน้า 10) ซึ่งจากการให้คำนิยามความหมายดังที่ยกตัวอย่างมาทำให้พอสรุปได้ว่า การวิจัยก็คือกระบวนการต่างๆ ในการศึกษาทดลอง ค้นคว้าอย่างมีระเบียบ มีเกณฑ์ มีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการกับข้อมูล การวิเคราะห์ และการตีความหมายของข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบอันถูกต้องต่อปัญหาหรือคำถามที่ได้ตั้งไว้ (ชาติ จันทการบัณฑิต และ กมลลาภรณ์ เสราดี, 2536, หน้า 1)

วิธีวิทยาการวิจัย เป็นคำที่มีความหมายครอบคลุม แนวคิด ทฤษฎี หลักการ และระเบียบวิธีการดำเนินการทุกขั้นตอนในการวิจัย ได้แก่ การกำหนดปัญหาวิจัย การศึกษาและรายงานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย การกำหนดสมมุติฐานการวิจัย การกำหนดกลุ่มประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง / กลุ่มผู้ให้ข้อมูล การสร้างพัฒนาเครื่องมือวิจัยการรวบรวมข้อมูล/สารสนเทศการวัดและประเมินการวิเคราะห์ข้อมูล และการแปลความหมายผลการวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอผลการวิจัย ตลอดจนการนำผลวิจัยไปใช้ ดังนั้นวิธีวิทยาการวิจัยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้ใหม่ที่มีความน่าเชื่อถือ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของศาสตร์ทุกสาขาวิชา (นางลัดดาภรณ์ วิรัชชัย, 2545, หน้า 16)

วิธีวิทยากับการวิจัยประวัติศาสตร์ : แนวคิดและวิธีการ

การวิจัยประวัติศาสตร์ (Historical Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งค้นหาความจริงในอดีตของมนุษย์ด้วยข้อมูลหลักฐานเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการ

อธิบายอดีตอย่างเป็นระบบ มีการนำเสนออย่างถูกขั้นตอนตามหลักทางวิชาการ เท่าที่ผ่านมานักวิชาการได้ให้ความหมายของการวิจัยประวัติศาสตร์ไว้ว่า การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงในอดีต โดยรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานที่เป็นเอกสาร สิ่งของโบราณ และไม่มีการควบคุมปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ต้องการศึกษาเลย เนื่องจากการทำวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ส่วนมากใช้หลักฐานพยานที่เป็นเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) (บุญธรรม กิจปริดาภิสุทธิ, 2540, หน้า 15) การวิจัยประวัติศาสตร์ คือการศึกษาเหตุการณ์ในอดีตที่มนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลจากหลักฐานใดๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ เช่น เอกสาร โบราณสถานและวัตถุ บุคคลร่วมสมัย และวัสดุใดๆ ที่บันทึกภาพ เสียงและข้อความ ผลการวิจัยประวัติศาสตร์จึงเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ ระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อมูลของเขา (ชาติชาย พณานานนท์, 2541, หน้า 1) การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เป็นวิธีการศึกษาวิจัยที่ดำเนินการขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ เพื่อสืบค้นหาประวัติความเป็นมาเชิงวิชาการในสาขาวิชาต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตว่า เป็นอย่างไร และเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบันเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ในการทำนายปรากฏการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต สำหรับวิธีการวิจัย ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการค้นคว้าจากเอกสารที่บรรจุด้วยคำบอกเล่าของบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ รวมทั้งวัตถุและร่องรอยหลักฐานโบราณ เป็นต้น และเนื่องจากการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ส่วนมากใช้วิธีการสืบค้นหาข้อมูลจากเอกสารและบันทึกทางราชการและส่วนบุคคล รวมทั้งวัตถุร่องรอยหลักฐานต่างๆ เช่น ภาพวาดบนผนังถ้ำ ศิลปะจารึกและเครื่องปั้นดินเผา นักวิจัยจึงไม่มีโอกาสควบคุมหรือปรับแยกอิทธิพลของปัจจัยแทรกซ้อนต่างๆ ออกจากสิ่งที่ต้องการศึกษาวิจัยได้ นักวิจัยวิทยาบางคน เช่น E.G. Fraenkel และ Wallen ได้เสนอข้อพิจารณาต่อวิธีการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ว่า อยู่ในประเภทเดียวกับการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) (องอาจ นัยพัฒน์, 2548, หน้า 5) การวิจัยประวัติศาสตร์ จึงเท่ากับกระบวนการค้นหาความจริงของเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วในอดีตโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะบันทึกอดีตใหม่อย่างมีระบบและมีความเป็นทวิสัย ทั้งเป็นการรวบรวมประเมินผล ตรวจสอบ และสังเคราะห์เหตุการณ์เพื่อที่จะได้ข้อความจริงและทำ

การสรุปอย่างมีเหตุผล ซึ่งโดยทั่วไปแล้วการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จะมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ **ประการแรก** เป็นการศึกษาหาความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ในอดีต **ประการที่สอง** งานทางประวัติศาสตร์จะขึ้นอยู่กับข้อมูลที่สังเกตโดยคนอื่นมากกว่าผู้วิจัยเอง **ประการที่สาม** เป็นกระบวนการที่มีระบบศึกษาอย่างกวัดขัน ละเอียดลออ **ประการที่สี่** มีข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจะได้จาก 2 แหล่ง คือแหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) กับแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Source) **ประการที่ห้า** มีการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้ข้อมูลต่างๆ มีคุณค่าและมีน้ำหนักเพื่อจะนำไปใช้ **ประการที่หก** การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จะคล้ายกับการวิจารณ์งานเขียน (Review of Literature) ซึ่งเป็นแบบที่มีมาก่อนแบบของการวิจัยอื่นๆ แต่การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จะมีความละเอียดมากกว่า แสวงหาความรู้จากแหล่งที่กว้างขวางกว่า และยังสืบค้นข้อมูลที่เก่าแก่มากกว่าที่ผู้วิจารณ์ส่วนมากต้องการ อีกทั้งยังสืบเสาะติดตามหาวัสดุที่ไม่ได้ตีพิมพ์ ไม่ได้บันทึกไว้ในเอกสารอ้างอิงที่เป็นมาตรฐานเพื่อให้ได้ความจริงมากที่สุด(บุญชม ศรีสะอาด, 2545, หน้า 124) การวิจัยประวัติศาสตร์จึงเป็นกระบวนการตรวจสอบองค์ประกอบของเหตุการณ์ย่อยๆ ในประวัติศาสตร์หรือในอดีต ทั้งนี้โดยเงื่อนไขของลำดับเวลาเป็นสำคัญ (Chronological Sequence) นอกจากนี้การวิจัยประวัติศาสตร์ยังเป็นการเปิดเผยให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ และความสัมพันธ์ในเคลื่อนไหวของมนุษย์และสังคมอย่างมีชีวิตชีวา ซึ่งยืนยันความจริงดังกล่าวได้จากหลักฐานที่เป็นสมุดบันทึกประจำวัน จดหมาย เอกสารอื่นๆ รวมทั้ง กิจกรรมในอดีตที่เป็นความทรงจำจากการเล่าโดยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาต่ออย่างเป็นระบบ สารของประวัติศาสตร์จึงหลากหลาย ครอบคลุมชีวิตทางสังคมของมนุษย์แทบทุกด้าน เป็นต้นว่า การคลี่คลายปมเล็กๆ ที่ซับซ้อนของผู้คน เรื่องราวของวิถีประชาชน การให้ความหมายในการสื่อสารของผู้คนในอดีตผ่านรายละเอียดของเหตุการณ์ ฯลฯ อันเป็นความพยายามเข้าใจในความคิดในอดีต ซึ่งความคิดในอดีตจะเป็นมรดกตกทอดและมีอิทธิพลต่อการกำหนดสภาพในปัจจุบันอีกทางหนึ่ง

โดยทั่วไปแล้วการวิจัยประวัติศาสตร์จะมีหลายแง่มุม แต่ในการวิจัยประวัติศาสตร์ทางสังคมศาสตร์จะเป็นการแสวงหาความจริงทั้งทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรมหรืออื่นๆ ด้วยวิธีการสืบค้นประวัติศาสตร์ซึ่งองค์ความรู้ที่ค้นพบ จะทำ

ให้ทราบถึงเงื่อนไขของประวัติศาสตร์สังคมที่นำมาสู่ความเข้าใจต่อประเด็นปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่นปัญหาทางสังคม การเมือง เชื้อชาติ หรืออาชญากรรม เป็นต้น สิ่งที่น่าสนใจของการวิจัยประวัติศาสตร์ได้แก่ หลักการในการเก็บรวบรวมข้อมูล การรวบรวมสารสนเทศ การตีความ และการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การเปิดเผยสิ่งที่ไม่รู้ การตอบคำถาม นัยยะหรือความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ในอดีตที่เกี่ยวข้องในปัจจุบัน การประเมินกิจกรรมในอดีตและความสำเร็จของปัจเจกชน หน่วยงาน หรือสถาบันในอดีต และการสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมของมนุษย์ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อแสวงหาความเข้าใจทั้งในแง่ความหมายตามตัวอักษร และความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในแหล่งสารสนเทศทางประวัติศาสตร์ (สุรพงษ์ โสภนะเสถียร, 2545, หน้า 10) วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ จึงเท่ากับวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ประกอบไปด้วยวิธีการและแนวคิดทฤษฎี เพื่ออธิบายและตีความ ตลอดจนเป็นความพยายามที่จะประเมินความเป็นจริง (Reality) ทางประวัติศาสตร์ให้สมบูรณ์ที่สุด หรืออีกนัยวิธีวิทยาเป็นระเบียบวิธีที่จะใช้ในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือใช้ในการวิจัยประวัติศาสตร์ โดยมีขอบเขตและความสนใจอยู่ที่พฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย หรือความสัมพันธ์เชิงวิพากษ์ระหว่างมนุษย์กับเวลาที่แวดล้อมตัวเขา (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2527, หน้า 216) สำหรับวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ที่เราศึกษาและเข้าใจกันในปัจจุบันนั้นถือเป็นผลผลิตที่มาจากการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์ และการปฏิบัติทางภูมิปัญญาในคริสต์ศตวรรษที่ 17 อันเป็นความพยายามที่จะนำประวัติศาสตร์ไปสู่ความเป็นศาสตร์ที่มีความเที่ยงตรง แม่นยำ (Precise Sciences) เพื่อศึกษามนุษย์และสังคมให้ได้รับผล และมีจุดหมายที่แน่นอนเหมือนดังเช่นในวิทยาศาสตร์ทางธรรมชาติ กระบวนการดังกล่าวจึงมีผลกระทบต่อการศึกษาประวัติศาสตร์คือ เป็นการนำไปสู่การพัฒนาระเบียบวิธีวิจัยที่จะทำให้ประวัติศาสตร์มีความเป็นสมัยใหม่ เพื่อให้เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น

วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์แบบสมัยใหม่ได้แบ่งออกเป็น 2 สำนักคือ สำนักการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวิพากษ์ (Critical Philosophy of History) กับสำนักการศึกษาแบบเชิงปรัชญาหรือคาดคะเน (Speculative Approaches) การแบ่งดังกล่าวจะวางอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาวิทยาศาสตร์ซึ่งมาจากพื้นฐานของปรัชญาประจักษ์นิยม เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ โดยปรัชญาวิพากษ์ จะให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์แนวคิดและความเชื่อพื้นฐาน

ของเราคือ พยายามจะทำความเข้าใจต่อธรรมชาติในการค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์เอง และทำการวิเคราะห์หมโนทัศน์หรือแนวคิดพื้นฐานที่นักประวัติศาสตร์นำมาใช้ในการสร้างประวัติศาสตร์ ส่วนปรัชญาแบบคาดคะเน (Speculative) จะเป็นการมุ่งค้นหากระสวน (Pattern) ของประวัติศาสตร์ตลอดจนปรากฏการณ์ที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ (ฉเนศ อารณสุวรรณ, 2537, หน้า11-12) แต่ทั้งนี้วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์จะต้องให้ความสำคัญแก่ “วิธีการทางประวัติศาสตร์” (Historical Method) เสมอเพราะถือเป็นหัวใจ หรือเป็นระเบียบวิธีหลักที่ใช้ในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับอดีต ได้มากกว่าการยึดตามแนวทางวิธีวิทยา ที่มักให้ความสำคัญแก่แนวคิดทฤษฎีในเชิงวิธีการ และด้วยลักษณะเฉพาะอันเป็นธรรมชาติของวิชาดังกล่าวจึงทำให้การวิจัยทางประวัติศาสตร์มีระเบียบวิธี ที่แตกต่างจากการวิจัยในศาสตร์สาขาอื่นอยู่พอสมควร

วิธีการทางประวัติศาสตร์ : กระบวนการสร้างองค์ความรู้

วิธีการทางประวัติศาสตร์ หรือระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ หมายถึง กระบวนการค้นหาผลสรุปในงานค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์ที่เกิดจากวิธีวิจัย เอกสาร และหลักฐานอื่นๆมาประกอบเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์อันอยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมเอามาอย่างเป็นระบบ มีการตั้งข้อสมมุติฐานเชิงวิทยาศาสตร์ ตลอดจนมีการตีความหลักฐานด้วยภววิสัย วิธีการทางประวัติศาสตร์จึงเกี่ยวข้องกับหลักฐาน (ร่องรอยอดีต) การตั้งข้อสมมุติฐานหรือคำถาม และการตีความหลักฐานอย่างเป็นเหตุเป็นผล (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2543, หน้า 21) ทั้งนี้เพราะธรรมชาติโดยพื้นฐานของประวัติศาสตร์ก็คือ การศึกษาอดีตจากการตีความหลักฐานข้อมูล ดังนั้นในการศึกษาอดีตของนักประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะยุคสมัยใดก็ตาม ล้วนหนีไม่พ้นการตีความ หรือการสร้าง ความหมายให้แก่หลักฐาน เพราะประวัติศาสตร์นั้นเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมมนุษย์ในเวลา หรือยุคสมัยหนึ่ง ๆ แต่อดีตเหล่านั้นไม่อาจสังเกตได้โดยตรงเพราะมันผ่านไปแล้ว ความรู้เกี่ยวกับอดีตจึงเป็นความรู้ทางอ้อมและได้มาจากการอ้างอิงถึงสิ่งอื่น (Indirect and Inferential) นั่นก็คือความรู้เกี่ยวกับอดีตของมนุษย์มักเป็นการตีความ หรือเป็นความจริงในอดีตที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ (Reconstructed)

และด้วยลักษณะธรรมชาติของความรู้ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวย่อมส่งผลให้ข้อมูลหลักฐานเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งมีความสำคัญ ตลอดจนเป็นพื้นฐาน เป็นใจกลางของวิธีการทางประวัติศาสตร์มาตลอด (ธนศ อภรณ์สุวรรณ, 2537, หน้า 13-14) วิธีการทางประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญต่อการวิจัยประวัติศาสตร์เป็นอันมาก เพราะคือกระบวนการที่นำไปสู่การอธิบายคำตอบเกี่ยวกับอดีตของสังคมมนุษย์ได้อย่างมีระบบ มีกฎเกณฑ์ มีระเบียบแบบแผน และมีความน่าเชื่อถือ ทั้งถูกต้องตามวิธีการของศาสตร์สมัยใหม่ในโลกวิชาการ โดยทั่วไปแล้ววิธีการทางประวัติศาสตร์จะมีสาระครอบคลุมเรื่องราวเหล่านี้

1. ความสำคัญของหลักฐานและการตีความ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์คือร่องรอยเกี่ยวกับอดีตในรูปแบบต่างๆ เช่น ก้อนอิฐ ซากเมล็ดพืช ซากศพ โครงกระดูก เศษเครื่องภาชนะดินเผา เศษเหล็ก โลหะจารึกตำนานนิทานซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ทว่าในบรรดาสิ่งที่กล่าวมาหาได้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยตัวเองไม่ แม้แต่พงศาวดารตำนาน จารึก และบันทึกอัตชีวประวัติบุคคลสำคัญก็เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ได้ถ้าหากไม่มีนักประวัติศาสตร์ไปอ่านและนำมาศึกษาตีความเข้าไปในประวัติศาสตร์ ดังนั้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ก็ต่อเมื่อมันอยู่ในบริบทของการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ (ธนศ อภรณ์สุวรรณ, 2537, หน้า 14) ซึ่งตามความจริงแล้วร่องรอยของอดีตมีอยู่มากมายกว่าที่เราคิด และนักประวัติศาสตร์ก็จำเป็นที่จะต้องใช้หลักฐานอย่างกว้างขวางในการศึกษา แต่ปัญหาหลักของข้อมูลหลักฐานได้แก่ปัญหาความจริงซึ่งเป็นสิ่งที่นักประวัติศาสตร์และผู้อ่านประวัติศาสตร์ต้องการทราบว่า เรื่องที่เขาอ่านอยู่นั้นเชื่อถือได้หรือไม่ ถ้าเชื่อได้จะเชื่อได้เท่าไรเป็นต้น ยิ่งเขาอยู่ในโลกปัจจุบันที่ความรู้ถูกวัดกันด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ดังนั้นความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน คือต้องสามารถพิสูจน์ได้ด้วยกฎเกณฑ์ และระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งเป็นที่ยอมรับและเข้าใจได้ไม่เช่นนั้น ข้อมูลเหล่านี้ก็อาจจะเป็นที่ยอมรับว่าเป็นความจริงได้ ไม่ว่ามันจะมีความเก่าแก่หรือมีคุณค่าในตัวมันอย่างมากที่สุดก็ตาม ในบรรดาข้อมูลที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้น ถ้าแบ่งกว้างๆ ก็คือข้อมูลจำพวกที่เป็นลายลักษณ์อักษรกับข้อมูลที่ไม่ใช่เป็นอักษร อันนี้แบ่งตามการใช้สอยของนักประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ ถ้าแบ่งตามคุณสมบัติของข้อมูลเองอาจแบ่งได้อีกอย่างว่า เป็นข้อมูลประเภทพูดได้ กับประเภทพูดไม่ได้

ข้อมูลประเภทพูดไม่ได้ เช่น ตึก อาคาร บ้าน เครื่องมือเกษตร เศษถ้วยชาม และบรรดาวัตถุที่ไม่มีตัวอักษรกำกับไว้ ส่วนวัตถุประเภทมีตัวอักษร เช่น เหรียญ อาจจัดเป็นข้อมูลพูดได้ กรณีมีจารึกกำกับ เป็นต้น ส่วน **ข้อมูลที่พูดได้** ก็คือ เอกสาร ประเภทมีหลักฐานลายลักษณ์อักษรต่าง ๆ ซึ่งในทางโดยประวัติศาสตร์ทั่วไปนั้น มักจะศึกษาบนพื้นฐานของข้อมูลประเภทลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญ

หลักฐานลายลักษณ์อักษรนั้นอาจแบ่งได้เป็นหลายกลุ่มตามข้อเท็จจริงของหลักฐาน อัน ได้แก่ หลักฐานข้อมูลที่ใจถ่ายทอดข้อเท็จจริง กับประเภทที่พูดไม่ได้ ตั้งใจให้เป็นข้อเท็จจริง หลักฐานประเภทแรก เช่น คำให้การในศาล คำพิพากษา บันทึกความจำทางการทั้งที่ลับและเปิดเผย เป็นต้น ส่วนหลักฐานประเภทไม่ได้ตั้งใจถ่ายทอดข้อเท็จจริง เช่น ใบเสร็จรับเงิน รายงานการประชุมซึ่งมีจุดหมายในทางการค้าหรือธุรกิจส่วนตัว ไม่ได้ตั้งใจให้เป็นหลักฐานของการปฏิบัติทางเศรษฐกิจของใครคนหนึ่ง หลักฐานประเภทหลังต่อมากลายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์แบบไม่มีสำนึก (Unconscious Evidence) เพราะถูกใช้เป็นหลักฐานของการบรรยายหรือเล่าเหตุการณ์บางอย่างในอดีตได้โดยตัวมันเองซึ่งอาจจะไม่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับประวัติศาสตร์เลยก็ได้ หลักฐานประเภทนี้ยังรวมไปถึง กฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง ของทางการและเอกชนรวมทั้งบริษัทต่าง ๆ (ธเนศ อภรณ์สุวรรณ, 2537, หน้า 16)

หัวใจสำคัญของประวัติศาสตร์ คือการรู้ ความสำคัญของหลักฐาน เพราะความรู้ทางประวัติศาสตร์นั้นย่อมมาจากการวิเคราะห์หลักฐานที่น่าเชื่อถือ โดยมีหลักเกณฑ์สำคัญก็คือหลักฐานเอกสารร่วมสมัย ย่อมมีน้ำหนักมากกว่าหลักฐานลายลักษณ์ที่เขียนหลังเหตุการณ์ผ่านไปหลายร้อยปี (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2543, หน้า 16) ในขณะที่เดียวกันแม้หลักฐานจะมีความถูกต้องแน่นอนเพียงใดหากนักประวัติศาสตร์ไม่นำมาใช้ก็จะหมดคุณค่าหรือไร้ความหมาย รวมทั้งถ้าผู้ใช้นำมาใช้ผิดๆก็จะทำให้ผิดความจริงไป นักประวัติศาสตร์จึงต้องพยายามหาความจริงที่ได้จากหลักฐาน ผสมผสานกับความรู้และประสบการณ์ในชีวิตมาวิเคราะห์ หรือกล่าวอีกนัยนักประวัติศาสตร์และหลักฐานต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับซึ่งกันและกัน หลักฐานให้ความจริงแก่นักประวัติศาสตร์ในขณะที่นักประวัติศาสตร์ต้องตีความหมายให้แก่หลักฐาน หลักใหญ่ที่ยึดถือการตีความหมายของหลักฐานมีอยู่ 3 ประการ คือ **หนึ่ง** จะต้องไม่บังคับหลักฐานให้บอกข้อมูลเกินขีดจำกัดของตัวเองอย่างไม่สมเหตุ

สมผล สอง ต้องเน้นความสำคัญของการแต่งและชำระเอกสารและการถ่ายทอด
ข้อมูล สาม ต้องตีความอย่างเคร่งครัดปราศจากสมมุติฐานที่ตั้งไว้ก่อนและจะ
ต้องคงเส้นคงวาคือไม่พยายามประนีประนอม หาข้อยุติจากแหล่งข้อมูลที่เห็นได้ชัด
ว่าแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่จะต้องอธิบายว่าข้อมูลแหล่งหนึ่งไม่ควรเป็นที่ยอมรับ
เพราะเหตุใด สำหรับการวิเคราะห์หลักฐานนั้นก็ควรจะมีกระบวนการตามลำดับขั้น
คือ ลำดับแรก คือการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของหลักฐานว่าเป็นของจริง หรือไม่
เขียนหรือสร้างโดยใคร เมื่อไหร่ ลำดับสอง ได้แก่การให้ความสำคัญของหลักฐาน
ว่าเป็นหลักฐานหลักซึ่งบ่งบอกร่องรอยกิจกรรมมนุษย์โดยตรง ด้านหลักฐานรอง
หมายถึงรายงานเกี่ยวกับอดีตที่นักวิชาการสาขาต่าง ๆ เขียนขึ้น ลำดับสาม ได้แก่
การวิเคราะห์ซึ่งนำน้ำหนักความจริงของหลักฐาน ซึ่งก็คือกระบวนการวิเคราะห์เรื่อง
เวลา บุคคล สถานที่ (ดูเพิ่มเติมใน แกมสุข นุ่นนนท์, 2533 ,หน้า 82 – 91) แต่
ที่สำคัญคือนักประวัติศาสตร์จำต้องใช้วิพากษ์วิธีที่จะค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่
ในหลักฐานและเอกสารแต่ละชั้นซึ่งอาจมีจุดยืนในการนำเสนอที่แตกต่างกันด้วย
ความระมัดระวัง โดยในขณะเดียวกัน ความเป็นภววิสัย หรือความเป็นกลางของ
นักประวัติศาสตร์ย่อมมีผลต่อการตีความหลักฐานด้วย ทั้งนี้เพราะนักประวัติศาสตร์
เป็นผลผลิตของสังคม ซึ่งเขาย่อมได้รับอิทธิพลค่านิยมต่างๆ ทัศนทางจริยธรรม
และมาตรฐานทางสังคมของเขา ดังนั้นหากให้นักประวัติศาสตร์สองคนใช้หลักฐาน
ชุดเดียวกันเขาอาจจะตีความหมายที่แตกต่างกันได้ นักประวัติศาสตร์ที่ดีนั้นจำต้อง
มีส่วนในการตรวจสอบตัวเองด้วยมาตรการต่างๆ ว่าตนเองได้ละทิ้งความเป็น
ภววิสัยในการตีความหลักฐานหรือไม่

2. ศิลปะในการตั้งคำถามและการนำเสนอผลการศึกษา

การวิพากษ์ และตีความหลักฐานด้วยภววิสัย ถือเป็นภาระเริ่มต้นที่จะนำไปสู่
ความรู้ทางประวัติศาสตร์ซึ่งจะทำได้ก็ด้วยสมมุติฐานหรือคำถามที่ดี ในบางครั้ง
การเริ่มต้นด้วยคำถามที่ดีก่อนอาจดีกว่าการเริ่มต้นด้วยการแสวงหาคำตอบ (วินัย
พงศ์ศรีเพียร, 2543, หน้า 16) โดยนักประวัติศาสตร์จะต้องเริ่มงานของตนด้วย
ความประสงค์ที่ชัดว่าจะศึกษาอะไรอดีตส่วนไหนสมัยไหนและเพราะเหตุใดกล่าวคือ
จะต้องมีการตั้งคำถามเพื่อนำไปสู่คำตอบที่ชัดเจน ซึ่งหมายความว่า คำถามนั้นจะ
ต้องเป็นคำถามที่ตอบได้ และจะต้องเป็นคำถามที่จะนำไปสู่การค้นคว้าที่ลึกและ

กว้างออกไป ทั้งเป็นคำถามที่ท้าทายสติปัญญาในการแสวงหาคำตอบด้วยเหตุและผล การรู้จักป้อนคำถามจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการวิจัยของนักประวัติศาสตร์ แต่เท่าที่ผ่านมามีปัญหาหลักก็มีอยู่ว่า นักประวัติศาสตร์จะได้คำถามมาโดยวิธีใด ซึ่งคำตอบก็คือ ได้มาจากการรับรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคมด้วย การอ่าน การสังเกต ด้วยความอยากรู้อยากเห็น และความต้องการที่จะรับทราบพลังผลักดันที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของมนุษย์ เพราะฉะนั้นขอบเขตของคำถามย่อมกว้างขวาง ซึ่งต้องอาศัยไหวพริบและวิจารณญาณ ในการค้นหาคำตอบ ที่สำคัญสิ่งที่นักประวัติศาสตร์พึงระลึกเสมอก็คือ จำต้องมีพื้นที่ความรู้กว้างๆ ทางประวัติศาสตร์เสียก่อน เพราะหากไม่มีความรู้จะมองไม่ออกว่ามีกรณีศึกษาในประเด็นใดบ้าง เพราะการตั้งคำถามจากความรู้ที่น้อยนั้นจะเป็นอันตรายพอๆ กับการตั้งคำถามโดยต้องการให้คำตอบออกมาในรูปแบบที่ตนเองต้องการหรือกำหนดไว้ (แถมสุข นุ่มนนท์, 2533, หน้า 91-98)

3. ประวัติศาสตร์กับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์

โดยทั่วไปแล้ว หัวใจของการศึกษาประวัติศาสตร์ คือการศึกษาเหตุการณ์ในอดีตโดยเฉพาะพฤติกรรมของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมและมีการบันทึกเอาไว้ เหตุการณ์ใดที่ไม่ใช่เหตุการณ์สำคัญ (ตามแนวทางประวัติศาสตร์) และมีได้บันทึกเอาไว้ นักประวัติศาสตร์จะไม่ศึกษา ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้นักประวัติศาสตร์ไม่สามารถศึกษาเหตุการณ์ต่างๆ ได้ทั้งหมด โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่สำคัญบางเหตุการณ์ แต่ไม่มีหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรบันทึกไว้ เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมส่วนล่าง เป็นต้น ดังนั้นผลงานส่วนใหญ่ของนักประวัติศาสตร์เท่าที่ผ่านมามีเนื้อหาวนเวียนอยู่กับเรื่องราวของชนชั้นปกครอง นโยบายรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ฯลฯ นอกจากนี้ นักประวัติศาสตร์เองยังมุ่งศึกษาเฉพาะเหตุการณ์ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ทำให้การนำเสนออดีตในทางประวัติศาสตร์จึงไม่อาจให้ภาพสังคมโดยรวมได้ อีกทั้งไม่สามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์เข้าหากันแบบเป็นกระบวนการหรือแบบพลวัตได้ชัดเจน (Processual or Dynamic) เนื่องจากนักประวัติศาสตร์มุ่งเสนอเฉพาะบางเหตุการณ์ที่สำคัญๆ เป็นหลัก การศึกษาสังคมมนุษย์เชิงประวัติศาสตร์จึงมักถูกวิพากษ์จากนักสังคมศาสตร์อยู่เสมอว่า เป็นภาพนิ่งหรือข้อมูลนิ่ง (Static) มิเห็นภาพโครงสร้าง

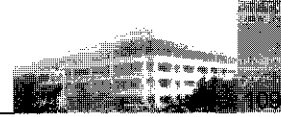
สังคมสมบูรณ์ (Social Structure) จนทำให้ผลงานทางประวัติศาสตร์เท่าที่ผ่านมา ถูกตั้งข้อสงสัยในความเป็นศาสตร์อยู่ตลอด เพราะไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์โดยรวมของสังคมมนุษย์ได้ ในขณะที่นักประวัติศาสตร์เองก็ไม่กล้าเสนอทฤษฎีหรือคาดคะเนเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพ (Relationship) ระหว่างปรากฏการณ์ต่างๆ (สนิท สมัครการ, 2544, หน้า 19) เนื่องจากข้อจำกัดในวิธีการของประวัติศาสตร์ที่มักนำเสนอเฉพาะเหตุการณ์ที่มีหลักฐาน อย่างไรก็ตามเมื่อการศึกษาประวัติศาสตร์มีความก้าวหน้าขึ้นโดยมีการใช้ระเบียบวิธีของสาขาวิชาการต่างๆ เข้ามาร่วมศึกษาและมีความพยายามที่จะขยายขอบเขตของเนื้อหาไปสู่ประวัติศาสตร์สังคมโดยรวม ระเบียบวิธีทางสังคมศาสตร์จึงเข้ามามีบทบาทต่อวิธีการของประวัติศาสตร์มากขึ้น โดยมีแนวคิดและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย เช่น วิธีการศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่ วิธีการศึกษาที่มุ่งเน้นด้านจิตวิทยา และวิธีการศึกษาตามแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการ หรือการมุ่งอธิบายโครงสร้างสังคมมนุษย์แบบง่ายๆ มาสู่สังคมที่มีโครงสร้างซับซ้อนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยมีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมมาสู่ความเจริญก้าวหน้าในระดับอารยธรรม เป็นต้น

สำหรับแนวคิดทฤษฎี ตามความหมายทางวิชาการคือ "การอธิบาย" หรือเป็นสิ่งที่ช่วยให้เข้าใจความเป็นไปต่างๆ ได้อย่างแท้จริงตามหลักการของวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกตและค้นคว้าจากประจักษ์ธรรมชาติแล้วจัดเข้าเป็นระเบียบ หรืออีกนัยก็คือความรู้ที่จัดไว้อย่างเป็นระบบซึ่งได้มาจากการเฝ้าสังเกต ทั้งมีการศึกษาและการค้นคว้าทดลองที่ได้ดำเนินการเพื่อพิจารณาลักษณะที่สำคัญหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ของสิ่งที่กำลังศึกษา ส่วนระเบียบวิธีทางสังคมศาสตร์จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคนในสังคมว่าเขาอยู่กันอย่างใด มีวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงหรือความเป็นมาอย่างไร งานวิจัยทางสังคมศาสตร์จึงมีข้อจำกัดที่สำคัญคือเป็นการวิจัยเกี่ยวกับคนหรือพฤติกรรมคนในสังคมและเกี่ยวข้องกับตัวแปรสำคัญมากกว่าหนึ่งตัว (บุญธรรม จิตต์อนันต์, 2546, หน้า 6-7) ทฤษฎีสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะทฤษฎีของกลุ่มพฤติกรรมจึงมาจากการสังเกตพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงในสังคมโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ทั้งเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงและความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงในเชิงสาเหตุ ซึ่งอาจสรุปโดยรวมได้ว่า ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์มีลักษณะเด่นคือ เป็นทฤษฎีที่อธิบายสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างทั่วๆ ไป

ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่จะมีรากฐานมาจากแนวคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) อันเป็นความคิดที่ใกล้เคียงกับประจักษ์นิยม (Empiricism) กับธรรมชาตินิยม (Naturalism) คือความจริงที่สามารถมองเห็นได้ รับรู้ได้ แต่ไม่ใช่อย่างเดียวกัน ผู้บุกเบิกความคิดนี้คือ ออกุสต์ ก็องต์ (August Comte) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ที่ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ความรู้ต้องอยู่บนรากฐานของสิ่งที่มองเห็นได้ ไม่ใช่การคาดคะเน แต่ต้องเป็นสิ่งที่สังเกตได้ หลักใหญ่ของความคิดแบบปฏิฐานนิยมคือ หลักวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์(ความรู้) ต้องเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ สังเกตได้โดยตรง อันเป็นหลักการที่ว่าด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของศาสตร์ต่างๆ และหลักที่ว่าด้วยการแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากกันได้ (Fact/Value) การอธิบายในความหมายเหล่านี้ของแนวคิดแบบ ปฏิฐานนิยมหรือ Positive คือการอ้างอิงกฎไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ใดๆ ก็แล้วแต่ล้วนเป็นไปในแนวทางหรือกฎที่เรากำหนดขึ้น และการอธิบายก็คือการบอกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเป็นไปตามกฎนั่นเองหรือในทางปฏิบัติ จุดมุ่งหมายในการได้ส่วนสืบค้นทางวิทยาศาสตร์ก็คือความพยายามสร้างกฎขึ้นมารองรับ เช่นการตรวจสอบให้ได้ผลโดยอ้างอิง หรือบอกว่า ปรากฏการณ์นั้นเป็นไปตามกฎที่กำหนดไว้แล้ว ดังนั้นแนวคิดแบบ ปฏิฐานนิยมที่เชื่อว่าจะสามารถแยกความจริงออกมาได้จึงถูกนำมาอธิบายสังคมมนุษย์ในทางสังคมศาสตร์ รวมทั้งมีความพยายามนำมาอธิบายความเป็นมาของประวัติศาสตร์สังคมมนุษย์ด้วย

ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่ดูจะมีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์มากที่สุดคือทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxism) อันเป็นแนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, A.D. 1818–1883) ซึ่งถือว่ามีวิธีคิดอย่างเป็นระบบมากที่สุดแนวคิดหนึ่ง แนวคิดนี้นับว่าเป็นทฤษฎีประวัติศาสตร์โดยตรง เพราะเป็นการมองภาพรวมทางประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติโดยทั่วไปแล้วแนวคิดนี้จะมีสาระสำคัญคือเป็นทฤษฎีความคิดที่ว่าด้วยความแปลกแยก (Theory of alienation) ที่ถือว่ามนุษย์แปลกแยกจากสังคมปัจจุบันที่ไม่ใช่สังคมดั้งเดิม มนุษย์อยู่ในสถานะที่ถูกเขารัดเขาเปรียบ ถือว่าไม่ได้รับผลพวงที่จะรับประโยชน์จากผลงานของเขา มนุษย์จึงถูกแปลกแยกออกจากสิ่งที่เป็นผลงานและสภาพแวดล้อมโดยรวม สร้างความแตกต่างแตกแยกระหว่างชนชั้น นอกจากนี้แนวคิดแบบมาร์กซิสต์ (Marxism) ยังนำเสนอเรื่องของการเปลี่ยนแปลงในทางประวัติศาสตร์ว่า สิ่งที่เป็นแรงผลักดันก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเกิดจากสภาพ

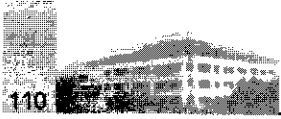

แนวคิดทางสังคม ที่ไม่ได้มาจากจิตสำนึกของคน แนวคิดแบบมาร์กซิสม์ จึงเน้นการอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์โดยตรงเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอนจะมีลักษณะเฉพาะของมัน แต่เขาได้เน้นไปที่วิธีการผลิตซึ่งเป็นทฤษฎีที่ค่อนข้างเป็นระบบ เห็นความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นพลวัต แนวคิดของมาร์กซิสม์ จึงถูกประยุกต์ใช้ในการอธิบายพัฒนาการของประวัติศาสตร์จากนักวิชาการหลายสาขาโดยมีการแตกย่อยออกเป็นทฤษฎีต่างๆอีกหลายแนวทาง เช่น ทฤษฎีอนาธิปไตย ทฤษฎีสำนึกองค์กรการผลิตของ เอ วิ ชายานอฟ และทฤษฎีมาร์กซิสม์วิธีการผลิตแบบเอเชีย ฯลฯ ที่มีการนำเสนอว่าสังคมเอเชียต่างจากยุโรป เพราะในเอเชียมีระบบชุมชนบุพการีดำรงอยู่ และสืบเนื่องมา เพียงแต่เกิดมีรัฐขึ้นครอบงำระบบชุมชนบุพการี เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบทุนนิยม สังคมเอเชียจึงไม่พัฒนาไปแบบสังคมยุโรปเนื่องจากชุมชนหมู่บ้านยังคงรักษาความสืบเนื่องทางสังคม วัฒนธรรม และวิธีการผลิตไว้ค่อนข้างสูง

การนำแนวคิดทางสังคมศาสตร์มาอธิบายปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นจึงเป็นการเสนอแนวทางให้นักประวัติศาสตร์ตระหนักว่า จำต้องอธิบายหรือสร้างความรู้ความเข้าใจอดีตโดยอาศัยทฤษฎีหรือสมมุติฐานที่ตรวจสอบยืนยันได้เช่นกระบวนการแสวงหาความรู้ของวิทยาศาสตร์ตามแนวคิดของพวก ปฏิฐานนิยม แต่อย่างไรก็ตามการนำเอาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์มาใช้ในการศึกษาอดีตนั้นกลับถูกโต้แย้งจากนักปรัชญาประวัติศาสตร์สายจิตนิยมมาโดยตลอดว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่อาจนำมาใช้ในการศึกษาอดีตของมนุษย์ในทางประวัติศาสตร์ได้โดยตรง เนื่องจากความรู้สึก ความคิด จิตวิญญาณ ของผู้คนไม่อาจอธิบายด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ตายตัวได้ตั้งนั้นการศึกษาปรากฏการณ์ในอดีตของสังคมมนุษย์ตามประวัติศาสตร์ นั้นจำเป็นต้องมีวิธีการที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง (Autonomy)

4. ประวัติศาสตร์กับการวิจัยเชิงปริมาณ

ระเบียบวิธี (Methods) ของประวัติศาสตร์นับว่าเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันมากโดยเฉพาะในบรรดาศาสตร์ทางสังคมศาสตร์ในโลกวิชาการสมัยใหม่ที่ถือว่าประวัติศาสตร์เป็นสาขาวิชาที่มีความเป็นเอกลักษณ์และเอกภาพในด้านความหมายและระเบียบวิธีน้อยที่สุดสาขาหนึ่ง ด้วยความเป็นมาดังกล่าวได้นำไปสู่การกำหนดพรหมแดนความรู้ของประวัติศาสตร์ว่า ประวัติศาสตร์น่าจะรวมอยู่ในสายมนุษยศาสตร์มากกว่าสังคมศาสตร์ อันมีนัยไปถึงระเบียบวิธีที่ต่างไปจากศาสตร์ทาง

สังคมทั้งหลายด้วย จนกระทั่งเกิดความเห็นที่ว่า ประวัติศาสตร์ไม่น่าจะมีระเบียบวิธีที่แน่นอนด้วยซ้ำไป แต่อย่างไรก็ตามทิศทางของประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นที่ยอมรับในโลกวิชาการนั้นก็ยังมีระเบียบวิธีที่อยู่บนพื้นฐานของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) อย่างเคร่งครัด โดยนักวิชาการต่างอ้างระเบียบวิธีทางสังคมศาสตร์และประวัติศาสตร์ตั้งอยู่บนหลักของความเป็นเหตุผล (Rationality) ที่ยืนยันได้ด้วยประสบการณ์เชิงประจักษ์ซึ่งทดลองได้ เมื่อนักประวัติศาสตร์กล่าวถึงระเบียบวิธีของตน จึงเน้นกระบวนการที่ตรวจสอบได้ในเรื่องธรรมชาติของ "หลักฐาน" และแหล่งที่มาของข้อมูล" ทางประวัติศาสตร์ซึ่งจะต้องได้รับการยืนยันอย่างกระจ่างชัด ก่อนที่จะนำข้อมูลเหล่านั้นไปสู่กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการนำเสนอ แต่ในส่วนของ การนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไปใช้ประโยชน์นั้นถือได้ว่ามีข้อถกเถียงกันอีกมากมายทั้งแตกแยกเป็นหลายแนวทางตามความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการเขียนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะข้อถกเถียงที่ว่า การใช้หลักฐานเพื่อแสดงให้เห็นข้อเท็จจริงของอดีตตามที่เกิดขึ้นอย่างเคร่งครัดเพื่อย้อนสร้างภาพของอดีตไปใช้หรือเพื่อตอบคำถามหรือทดสอบทฤษฎีบางประการ อันจะนำไปสู่การสร้างและหรือยืนยันแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคตตามกระบวนการในวิชาการทางสังคมศาสตร์ได้

อย่างไรก็ตามเมื่อกระแสผลงานทางประวัติศาสตร์ได้รับการนำเสนอภายใต้บริบทของสายวิชาการใหม่ที่เรียกว่าสังคมศาสตร์มากขึ้นตามลำดับ ทั้งมีความพยายามที่จะสร้างและเน้นความเป็นวิชาชีพของประวัติศาสตร์ให้ชัดเจนขึ้นนั้น ย่อมทำให้นักประวัติศาสตร์ต้องตระหนักมาตลอด เพราะเริ่มถูกกระแสเรียกร้องให้ทบทวนและปรับปรุงระเบียบวิธีในการศึกษาของตนใหม่ โดยเฉพาะความอ่อนด้อยในเรื่องการแสวงหาและรวบรวมข้อมูล การวิพากษ์หลักฐานและการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบแล้วก็ตาม นอกจากนี้ตัวนักประวัติศาสตร์เองก็มักจะถูกตั้งข้อสังเกตถึงความเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) ในการวิเคราะห์และนำเสนอข้อค้นพบของตนเองอยู่เสมอ ดังข้อความที่ใช้ในการนำเสนอผลงานหลายคำเช่น "ส่วนใหญ่" "ค่อนข้างจะ" "แทบทั้งสิ้น" "อย่างแน่นอน" "ได้รับการพิจารณาว่าเป็นข้อสรุป" ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นการนำเสนอที่มีนัยเชิงปริมาณ หากขาดระเบียบวิธีที่จะยืนยันข้อสรุปเหล่านั้นอย่างเป็นรูปธรรม ความเป็นอัตวิสัยของประวัติศาสตร์จึงมีปัญหามาโดยตลอด

ความพยายามที่จะทำให้อัตตวิเสียดูน่าเชื่อถือขึ้น ระเบียบวิธีเชิงปริมาณ จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการศึกษา ทั้งได้รับการตอบสนองอย่างดีจากนักประวัติศาสตร์ ในบางกลุ่มที่ต้องการแสดงให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ก็สามารถเข้าถึงวิเคราะห์และนำเสนอ“ความจริง”ที่วัดจำนวนได้และสรุปผลได้อย่างชัดเจนเที่ยงตรง เช่นศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์อื่นๆ (วัชระ สิ้นธุประมา, 2545, หน้า 3-4) ตัวอย่างเช่น นักประวัติศาสตร์กลุ่ม อันนาลส์ (Annales) ในฝรั่งเศสที่พยายามเชื่อมโยงการศึกษาประวัติศาสตร์ ทั้งในเชิงเนื้อหาและระเบียบวิธีเข้ากับศาสตร์ทางสังคมศาสตร์อื่น เช่น สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ จนส่งผลให้ระเบียบวิธีเชิงปริมาณที่ใช้กันอยู่ในศาสตร์เหล่านั้นถูกนำมาประยุกต์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ เพราะเชื่อว่าผลการวิจัยที่ให้คำตอบเป็นตัวเลขและการใช้วิธีวิเคราะห์ทางสถิติจะช่วยในวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้มากขึ้น โดยเฉพาะความเจริญทางเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สามารถรวบรวมและวิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์ จนทำให้ได้ผลข้อมูลที่นักประวัติศาสตร์กล้านำมาอ้างอิงได้ โดยเฉพาะการกล้ายืนยันคำตอบของนักประวัติศาสตร์เท่าที่ผ่านมาซึ่งส่วนใหญ่มักจะระมัดระวังการใช้ข้อความที่ไม่กระจ่างชัดพอเช่น “ประชาชนคิดว่า” หรือ “คนส่วนใหญ่เห็นชอบ” มาเป็นคำกระชับขึ้นว่า คนจำนวนเท่าไร คิดเป็นร้อยละเท่าไรของประชากรทั้งหมด เป็นต้น (แกมสุข นุ่มนนท์, 2533, หน้า 109)

5. ประวัติศาสตร์กับการใช้ข้อมูลบอกเล่า

การศึกษาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) จากความจำหรือระลึกถึง ความหลัง นับว่าเป็นสิ่งที่กระทำกันมาช้านานและถือได้ว่าเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับวิชาประวัติศาสตร์ แต่มีปัญหาในเรื่องความน่าเชื่อถือตามหลักวิชาการ เพราะนักประวัติศาสตร์เองก็ได้ตั้งข้อสงสัยและไม่แน่ใจกับความเที่ยงตรงของข้อมูลที่เป็นธรรมเนียมของการใช้หลักฐานจากคำบอกเล่าดังกล่าว อย่างไรก็ตาม หลังสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อวิชาประวัติศาสตร์มีการพัฒนาระเบียบวิธีไป ทั้งมีการนำข้อมูลหลากหลายมาศึกษาอดีต พร้อมกับข้อมูลลายลักษณ์อักษรเริ่มมีข้อจำกัดหลายอย่าง ข้อมูลจากคำบอกเล่าจึงเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้น พร้อมๆ กับการเสนอวิธีการทางประวัติศาสตร์แบบใหม่คือบันทึกเรื่องราวสัมภาษณ์นักการเมืองด้วยเครื่องบันทึกเสียง ทั้งมีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบไว้เป็นหลักฐาน ภายหลังจึงเกิดโครงการประวัติศาสตร์บอกเล่าขึ้นมาตามมหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศ

สหรัฐอเมริกาและหลายประเทศทั่วโลก ทั้งมีการพัฒนาวิธีออกไปอย่างหลากหลายตามแนวทางและความสนใจ เช่นมีการใช้ข้อมูลบอกเล่า เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของประชาชน ประวัติศาสตร์ของชุมชน และท้องถิ่น ที่ไม่มีข้อมูลเป็นเอกสาร

สำหรับการใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าเพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์ให้นำเชื่อถือตามระเบียบวิธีของวิชาการยุคใหม่นั้นอาจทำได้หลายวิธีแต่ในขั้นตอนแรกควรเลือกรื่องหรือหัวข้อที่จะทำการศึกษาให้เหมาะสม เช่น ชีวประวัติ ประวัติครอบครัว ประวัติชุมชน เหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เป็นต้น เมื่อได้หัวข้อที่เหมาะสมแล้วก็จะนำไปสู่ขั้นตอนของการตั้งปัญหาในประเด็นต่างๆ เพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการจะนำไปเขียนเป็นรายงานการวิจัย จากนั้นก็เข้าสู่ขั้นตอนการเตรียมตัวสัมภาษณ์ ในการออกไปสัมภาษณ์ขอควรระวังคือผู้ทำการวิจัยหรือหัวหน้าโครงการต้องฝึกซ้อมผู้ที่จะไปเก็บข้อมูลให้ดีกว่าก่อน เพราะการได้ข้อมูลมาน้อยหรือตรงกับเป้าหมายได้เพียงไรจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการสัมภาษณ์ของผู้เก็บข้อมูลด้วย การเตรียมตัวผู้เก็บข้อมูลเพื่อให้พร้อมที่จะเป็นผู้สัมภาษณ์ที่ดีนั้นต้องเริ่มตั้งแต่การตั้งคำถามโดยผู้วิจัยต้องคิดคำถามต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการตรงตามจุดประสงค์ จากนั้นควรปรึกษาผู้รู้ หรือผู้มีประสบการณ์วิจัยภาคสนามเพื่อหาข้อบกพร่องและแก้ไขคำถามให้ดีขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยควรศึกษาเทคนิควิธีการในการสัมภาษณ์ที่ดีจากหนังสือและสื่อต่างๆ รวมทั้งสอบถามและขอคำแนะนำจากผู้มีประสบการณ์ในการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเขาจะแนะนำกลวิธีและเทคนิคบางประการให้แก่ผู้วิจัยได้ เนื่องจากการเก็บข้อมูลบุคคลเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและมีข้อจำกัดมากมาย ทั้งตัวผู้ให้สัมภาษณ์เองและผู้ที่จะสัมภาษณ์ ซึ่งอุปสรรคเหล่านี้ถือเป็นประสบการณ์และความสามารถเฉพาะตัวของแต่ละคน อนึ่งในการสัมภาษณ์นั้นมิใช่ขอควรระวังว่าทัศนคติ วิธีการถาม และภูมิหลังของผู้สัมภาษณ์จะมีอิทธิพลต่อการบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยอย่างมาก ความสำเร็จของการสัมภาษณ์จึงอยู่ที่ของกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์ ซึ่งหมายถึงการคัดเลือกคนที่จะสัมภาษณ์ให้เหมาะสม เช่น เป็นผู้รู้ เป็นผู้มีความเห็นเป็นกลาง ไม่เป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับคำถามหรือข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการ เป็นต้น ในทางกลับกันผู้วิจัยและทีมงานซึ่งไปเก็บข้อมูลสัมภาษณ์นั้นจะต้องรู้จักตั้งคำถามอย่างชัดเจนไม่แสดงความคิดเห็นของตนเองทั้งเป็นคนรับฟังการบอกเล่าอย่างสนใจสามารถชวนผู้เล่าให้ขยายความได้มากขึ้น นอกจากนี้ต้องรู้จักการตั้งคำถามคือถามด้วยคำถามที่ผู้ฟัง

เข้าใจไม่ถามนอกเรื่องหรืออธิบายตามความเห็นของตนจนมากเกินไป ไม่แสดงความคิดเห็นตัดสินพฤติกรรมของผู้ที่ไปสัมภาษณ์ และที่สำคัญก็คือบุคลิกภาพทัศนคติ อุปนิสัยของผู้สัมภาษณ์จะเป็นสิ่งที่สำคัญต่อความสำเร็จในการทำงาน จากนั้นเมื่อได้ข้อมูลดิบมาแล้วผู้สัมภาษณ์หรือผู้วิจัยต้องมีกระบวนการในการจัดการข้อมูลก่อนนำมาใช้ ตั้งแต่การคัดเลือกข้อมูลจากบุคคลที่ถูกสัมภาษณ์ การวิพากษ์ตรวจสอบข้อมูลโดยดูจากคำตอบที่คล้ายกันเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งตรวจสอบกับข้อมูลเอกสาร การเรียบเรียงข้อมูลจากภาษาพูดมาเป็นภาษาเขียน และภาษาทางวิชาการ เรียบเรียงข้อมูลสัมภาษณ์เข้ากับประเด็นต่าง ๆ ที่นำเสนอ โดยมีการวิพากษ์วิจารณ์ข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ และที่สำคัญคือในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องมีการจดบันทึกในสิ่งสำคัญๆ เช่น ชื่อคน ชื่อสถานที่ ปี พ.ศ. และศัพท์แปลกๆ บางคำเอาไว้ด้วย ที่สำคัญภายหลังที่เสร็จสิ้นการสัมภาษณ์แล้วผู้สัมภาษณ์ควรบันทึกด้วยว่าได้สัมภาษณ์ที่ใด เมื่อไหร่ ฯลฯ

อย่างไรก็ตามการใช้หลักฐานจากคำบอกเล่านั้นแม้จะเป็นการเปิดพรหมแดนของการศึกษาด้วยวิธีการใหม่ แต่นักประวัติศาสตร์พึงตระหนักว่า การใช้หลักฐานแบบนี้ก็ยังมีข้อจำกัดอีกหลายประการ โดยเฉพาะข้อมูลจากคำบอกเล่ามักเป็นความทรงจำของผู้ให้ข้อมูลโดยขาดพยานหรือหลักฐานรองรับที่ชัดเจน อีกทั้งความทรงจำที่สื่อผ่านคำบอกเล่าต่างๆยังแฝงไว้ด้วยทัศนคติ ค่านิยม ผลประโยชน์ อคติและเป้าหมายต่างๆ ของผู้เล่าเสมอ ทั้งมีการเสริมแต่งข้อมูลบางตอน ปิดบังข้อมูลบางตอน มีการมองด้วยอคติผ่านสายตาศัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งข้อจำกัดดังกล่าวได้กลายเป็นข้อด้อยจนทำให้หลักฐานประเภทนี้ขาดความน่าเชื่อถือ ทั้งกลายเป็นข้อมูลที่ไม่ได้รับการยอมรับมากนักจากแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์ในยุคปัจจุบัน (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมจากบทความของสุมาลี บำรุงสุข และ สุกัญญา บำรุงสุข, 2536)

6. ประวัติศาสตร์กับสหวิทยาการ

สหวิทยาการ (Interdisciplinary) คือ กระบวนการสร้างองค์ความรู้โดยอาศัยศาสตร์ของสองสาขาวิชาขึ้นไป แนวคิดนี้จะให้ความสำคัญของส่วนรวมและความหมายของส่วนรวมที่ไม่ใช่เป็นเพียงการรวมกันระหว่างส่วนย่อยตามหลักปรัชญาแบบองค์รวม (Holism) ซึ่งเห็นว่าการรู้กระจ่างแต่อย่างเดียวยังไม่เพียงพอสำหรับการแสวงหาความรู้แบบองค์รวมก็มิได้หมายถึงการนำเอาความรู้หลายๆ

ด้านเข้ามารวมกันธรรมดาเท่านั้นหากแต่เป็นการรวมกันอย่างกลืนกันสนิทคือสามารถตอบปัญหาได้ทุกแง่มุม โดยความรู้ที่มาประกอบกันสามารถตอบปัญหารวมกันเหมือนศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง การรวมกันในลักษณะนี้จึงเป็น บูรณาการแห่งความรู้มิใช่การข้ามสาขาเพียงสองสามสาขาวิชาอย่างที่เคยเข้าใจกัน อย่างไรก็ตาม การที่ศาสตร์หนึ่งแม้โดยสาระจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับอดีตของสังคมมนุษย์โดยกำหนดวิธีการของการค้นคว้าอย่างเป็นระบบ มีการวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนและมีการอธิบายอดีตบนพื้นฐานของเหตุผล ทั้งนี้เพื่อรักษาความเป็นภววิสัยในฐานะศาสตร์แขนงหนึ่ง แต่ธรรมชาติวิชาประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวของการเอาคนไปศึกษาคน ในสภาพพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วิธีการของประวัติศาสตร์จึงมีข้อจำกัดคือ ไม่สามารถตอบหรือพิสูจน์ปัญหาต่างๆ ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องต่างๆ รอบด้านด้วยตัวเองได้ (แตมสุข นุ่มนนท์, 2533, หน้า 102)

การแสวงหาองค์ความรู้ของประวัติศาสตร์จึงต้องอาศัยความรู้จากสาขาวิชาต่างๆ เข้ามาช่วย เป็นต้นว่า **ความรู้ทางภูมิศาสตร์** เช่น ในเรื่องแผนที่สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ตลอดจน ภาพถ่ายทางอากาศ ซึ่งความรู้เหล่านี้ล้วนเป็นข้อมูลสำคัญในการช่วยอธิบาย และวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทลายลักษณ์อักษรให้มีความกระจ่างชัดขึ้น อีกทั้งการนำวิธีการทางภูมิศาสตร์เข้ามาใช้ยังทำให้เกิดความก้าวหน้าในเรื่องการจัดระบบข้อมูลพื้นฐานของสังคมในเรื่องต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้น เช่น สถิติของประชากร เป็นต้น ส่วน **วิชาเศรษฐศาสตร์** ก็ถือว่ามี ความใกล้เคียงกับวิชาประวัติศาสตร์เช่นกัน เพราะโดยสาระแล้วระบบเศรษฐกิจมักจะมี ความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อพฤติกรรมคนในอดีต และยังเป็นพลังผลักดันสำคัญต่อวิถีประวัติศาสตร์ของชนชาติต่างๆ อีกด้วย สำหรับการประยุกต์ใช้วิชาเศรษฐศาสตร์ในการศึกษาอดีตอาจทำได้หลายแนวทาง เช่น การใช้วิธีวิเคราะห์ทางสถิติและทางคณิตศาสตร์ การศึกษาเชิงปริมาณ การแจกแจงความถี่ การหาเปอร์เซ็นต์ ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจแบบใหม่ทั้งสิ้น นอกจากนี้การใช้ทฤษฎีต่างๆ ของเศรษฐศาสตร์ ถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญในการกำหนดกรอบความคิดต่อการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจแนวใหม่ เช่น ทฤษฎีวิถีเอเชีย ของ ดร. จักรทิพย์ นาถสุภา เป็นต้น สำหรับ **วิชาสถิติ** ก็มีบทบาทต่อประวัติศาสตร์ไม่น้อยเช่นกัน เพราะ ตัวเลขและการวิเคราะห์

ทางสถิติจะช่วยในวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่มีความเจริญในทางเทคโนโลยีซึ่งทำให้มีการบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างแม่นยำ การนำข้อมูลที่ค่อนข้างเที่ยงตรงดังกล่าวมาใช้ย่อมทำให้นักประวัติศาสตร์สามารถสรุปเรื่องราวได้ชัดเจนขึ้นและยังมีผลทำให้การอธิบายของนักประวัติศาสตร์มีความกระชับชัดเจน เป็นต้นว่า การสรุปจำนวนคนว่ามีเท่าไร ร้อยละเท่าไร จะเป็นตัวเลขที่ชัดเจนแทนการใช้คำว่าส่วนใหญ่ ส่วนมาก เป็นต้น การวิเคราะห์ทางสถิติยังทำให้การตีความประวัติศาสตร์แตกต่างไปจากเดิม เพราะให้ข้อมูลน่าเชื่อถือ ในอันที่จะนำไปสู่การอธิบายได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น

วิชาที่ช่วยประวัติศาสตร์ได้มากอีกวิชาคือ **สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา** ที่มีสาระมุ่งศึกษาโครงสร้างสังคม ตลอดจนพลังต่างๆ ในสังคม ที่จะมีกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ อันมีเป้าหมายในการศึกษาเช่นเดียวกันกับวิชาประวัติศาสตร์ ดังนั้นหลายปีที่ผ่านมาจึงมีนักประวัติศาสตร์นำวิธีการของวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาประยุกต์ใช้ ด้วยจุดประสงค์ที่ว่าประวัติศาสตร์ที่แท้จริงคือประวัติศาสตร์ของสังคมทั้งหมด ซึ่งหมายถึงประวัติของกิจกรรมทุกประเภทของมนุษย์รวมกันและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน นักประวัติศาสตร์เองจำเป็นต้องมองเห็นลักษณะความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างแท้จริงได้ โดยยึดโครงสร้างต่างๆ ของสังคมเป็นหลักในการวิเคราะห์ ซึ่งเท่าที่ผ่านมากการศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวทางสหวิทยาการดังกล่าว สำนักอ็อนนาลส์ (Annales) ซึ่งมีนักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง เช่น มาร์ค บลอค และ ลูเซียง เลฟ จะเป็นผู้นำในด้านนี้

การประยุกต์ใช้วิธีการของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเข้ามามีใช้กับการศึกษาประวัติศาสตร์นั้นยังมีประโยชน์อีกหลายอย่าง ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ที่เคยจำกัดสาระแคบๆ อยู่กับชนชั้นปกครองเริ่มขยายวงกว้างขึ้น เพราะนักประวัติศาสตร์เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับมวลชนหรือประชาชนกัน เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์แนวนี้ จะมุ่งศึกษาไปที่กลุ่มคนในส่วนล่างของสังคม เช่น ชาวนา กรรมกร คนจรจัด ขอนาน โสเภณี เป็นหลักอีกทั้งมีวิธีการศึกษาที่แตกต่างออกไปอีก กล่าวคือ วิเคราะห์กลุ่มคนหรือพฤติกรรมโดยหาตัวแปรที่สำคัญจำนวนหนึ่ง และหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหล่านั้น โดยใช้ความถี่เป็นตัวกำหนด การศึกษาประวัติศาสตร์โดยอาศัยความรู้ทางมานุษยวิทยาสังคมวิทยา

มาประยุกต์ใช้จึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มองสังคมมนุษย์โดยภาพรวม ทำให้เห็นถึงพลังขับเคลื่อนต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งระบบ อันมีผลต่อพลวัตทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติทั้งหมด

กล่าวโดยรวมแล้วการนำเอาองค์ความรู้ของศาสตร์ต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาประวัติศาสตร์นั้น แม้จะเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้นักประวัติศาสตร์ได้ความรู้และเข้าใจอดีตของมนุษย์ได้ชัดเจนขึ้นก็ตาม แต่สิ่งที่ประวัติศาสตร์ต้องพึงระลึกอยู่เสมอ ก็คือ วิธีการของศาสตร์ต่างๆ นั้น ไม่อาจจะทดแทนวิธีการวิเคราะห์ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ได้ไม่ว่าในกรณีใดๆ ทั้งสิ้น เพราะประวัติศาสตร์มีระเบียบวิธีซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตนเองอันแตกต่างจากศาสตร์อื่นๆ โดยเฉพาะการมุ่งเสนอข้อเท็จจริง ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ตามความผันแปรของกาลสมัย ในขณะที่ศาสตร์อื่นๆ มุ่งเสนอข้อเท็จจริงทั่วไป แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าประวัติศาสตร์จะละทิ้งกฎเกณฑ์หรือทฤษฎีไปอย่างสิ้นเชิง เพราะการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์บางครั้งจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์เช่นกัน เพียงแต่จะไม่อธิบายตีคลุมว่าเหตุการณ์ทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น มีสาเหตุตามสูตรสำเร็จที่วางไว้ แต่การอธิบายเหตุการณ์นั้นจะขึ้นอยู่กับบริบทของสภาพแวดล้อม ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของยุคสมัยและขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเท่าที่ปรากฏในหลักฐานนอกจากนี้การวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์นั้นจะต้องเข้าถึงอดีตให้ได้ทุกแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอารมณ์ความรู้สึกความคิดของคนในยุคสมัยที่นักประวัติศาสตร์ศึกษา ในขณะที่ศาสตร์อื่นๆ จะมองเพียงพฤติกรรมของมนุษย์อย่างกว้างๆ แบบภาพรวม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นเพียงการมองเหตุการณ์จากสายตาคนข้างนอก ซึ่งต่างจากประวัติศาสตร์ที่พยายามเข้าถึงความรู้สึกของคนในอดีตให้มากที่สุด ดังนั้นด้วยลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์ดังกล่าว จึงทำให้นักวิชาการสาขาต่างๆ ที่ไม่เข้าใจประวัติศาสตร์มักจะแนะนำให้นักประวัติศาสตร์จำกัดบทบาทตนเองด้วยการแสวงหาข้อมูลหรือบันทึกเรื่องราวเท่านั้น ส่วนการวิเคราะห์ตีความควรจะเป็นหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์อื่นๆ ซึ่งจะทำหน้าที่ได้ดีกว่า เนื่องจากมีกรอบความคิดและทฤษฎีที่มีความน่าเชื่อถือตามหลักการของการแสวงหาความรู้ในโลกวิชาการสมัยใหม่ ซึ่งทัศนะนั้นถือได้ว่าเป็นเพียงมุมมองของผู้ที่ไม่เข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของวิชาประวัติศาสตร์ เพราะความจริงแล้ววิชาประวัติศาสตร์เองก็มีการวิเคราะห์ตีความ ตั้งกฎเกณฑ์และ

นำเสนอด้วยเหตุผลเช่นเดียวกับสาขาอื่นๆ เพียงแต่ประวัติศาสตร์จะมีลักษณะเฉพาะ (Autonomy) ของสาขาวิชาซึ่งมีความแตกต่างจากวิชาการในสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อยู่พอสมควร

บทสรุป

วิธีวิทยา คือกระบวนการที่ทำให้ประวัติศาสตร์มีความน่าเชื่อถือและมีความเป็นศาสตร์ที่ชัดเจน อีกทั้งทำให้เนื้อหาที่มีความเป็นวิชาการ มีเหตุมีผล มีชีวิตชีวาทังเป็นกระบวนการพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุของเหตุการณ์บนพื้นฐานการข้มูล การแปลความหมายของข้อมูลที่เป็นไปตามบริบทของสังคมในสมัยนั้นๆ อย่างไรก็ตามเนื่องจากประวัติศาสตร์นั้นยังไม่มีกฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เป็นกรอบคิดอย่างตายตัวเพื่อเป็นหลักยึดในผลการวิจัย วิธีวิทยาจึงมีประโยชน์แก่ช่วยให้ไม่ด่วนสรุปผลตามความคิดของตนเองมากเกินไป ช่วยให้ผู้วิจัยวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ปราศจากอคติ อีกทั้งทำให้การนำเสนอรายงานเป็นไปตามขั้นตอนที่ถูกต้องตามลักษณะของรายงานการวิจัยที่ดี มีสาระน่าเชื่อถือตามหลักการของวิชาประวัติศาสตร์ต่อไป

บรรณานุกรม

- ชาติชาย พถมานนท์.(2514). การเขียนเค้าโครงวิจัยประวัติศาสตร์.
วารสารประวัติศาสตร์, (10)2 หน้า 1-14.
- ชาติ จันทการบัณฑิต และกมลลาภรณ์ เสราติ. (2536). กระบวนการวิจัย :
แนวทางการวิจัยสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข. นครสวรรค์ :
สวรรควิทยการพิมพ์.
- แกมสุข นุ่มนนท์ .(2533). หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์.
- ธเนศ อภรณ์สุวรรณ.(2537). วิธีวิทยาในการวิจัยประวัติศาสตร์ของชาติ :
ข้อพิจารณาสำหรับการพัฒนาวิเทศคดีศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2525). ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัทธมยะ. (2525). หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ดวงดีการพิมพ์.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์.(2540). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้นฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพฯ : สวีริยาสาน์.
- ประพิณ วัฒนกิจ. บรรณานุกรม (2544). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : โอเดียน สโตร์.
- ประพิณ วัฒนกิจ.(2524). ระเบียบวิธีวิจัยสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วัชระ สินธุประมา. (2545). ระเบียบวิธีเชิงปริมาณในบริบทการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย. จุลสารไทยคดีศึกษา, 18 (3). หน้า 3-17.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2543). "ครูกับการสอนประวัติศาสตร์ไทย" ใน ประวัติศาสตร์ไทย: จะเรียนจะสอนกันอย่างไร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศาสนา.
- สนธิ สมัครการ. (2547). การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา : แนวความคิดและวิธีการ. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมาลี บำรุงสุข และสุกัญญา บำรุงสุข. (2536). ประวัติศาสตร์บอกเล่ากับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์. วารสารมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 6(1) หน้า 23-35.
- สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร. (2545) หลักและทฤษฎีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- องอาจ นัยพัฒน์ .(2548) วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.